

Türkiye'nin kırsal yapısı: AB düzeyinde bir karşılaştırma

Aliye Ahu GÜLÜMSER*, Tüzin BAYCAN LEVENT, Peter NIJKAMP

İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Programı, 34469, Ayazağa, İstanbul

Özet

Avrupa'nın kırsal çeperleri ve toplumunun geleceği Avrupa Birliği (AB) tarafından kalkınma ve planlamanın en önemli konularından biri olarak görülmektedir. Pek çok araştırmacı ve uluslararası kuruluş (ör: OECD, AB) kırsal alan dinamiklerini anlamak ve uygun politikalar geliştirmek amacıyla farklı kırsallık göstergeleri belirleyerek çeşitli kırsal alan tipolojileri geliştirmişlerdir. Bu tipolojilerde kullanılmak üzere belirlenen göstergeler, nüfus, göç, ekonomik yapı, performans, sosyal refah, eşitlik, çevre ve sürdürülebilirlik gibi pek çok farklı konuyu içeren geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Ancak genel yaklaşım, kırsallığı daha çok nüfus, nüfus yoğunluğu gibi demografik göstergelerle ölçme yönündedir. Bu çalışmanın amacı, seçilmiş kırsal gelişme göstergeleri temelinde Türkiye'nin kırsal yapısını AB üye ülkeleri ile karşılaştırmalı olarak değerlendirmek ve Türkiye'nin AB içindeki yerini tanımlamaktır. Çalışmada 25 AB ülkesi ve Türkiye'yi içeren bir örneklem ile Eurostat ve Dünya Bankası verileri temelinde karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirmede çok değişkenli analiz yöntemlerinden faktör analizi kullanılarak Türkiye'nin Avrupa içindeki kırsal yapısı gelişmemişlik, demografi, kentleşme, yüksek öğrenim ve sanayileşme faktörleri temelinde değerlendirilmiştir. Sonuçlar, AB ülkelerinin kırsallık bağlamında homojen bir yapıya sahip olmadığını, Kuzey ve Güney Avrupa ülkeleri arasında önemli farklılıklar olduğunu göstermektedir. Öte yandan, çalışmanın sonuçları bu genel yapı içinde Türkiye'nin Avrupa ortalamasından oldukça uzak olmasına karşın görece olarak Güney Avrupa ülkelerine daha yakın durduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kırsallık, Türkiye, kırsal alanlar, Avrupa Birliği.

*Yazışmaların yapılacağı yazar: Aliye Ahu GÜLÜMSER. gulumser@itu.edu.tr; Tel: (212) 293 13 00.

Bu makale, birinci yazar tarafından İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Programı'nda tamamlanmış olan "Gelecek vaat eden sıcak noktalar olarak kırsal alanlar: Sürdülebilir kırsal kalkınma senaryoları" adlı doktora tezinden hazırlanmıştır. Makale metni 02.11.2009 tarihinde dergiye ulaştırılmış, 02.12.2009 tarihinde basım kararı alınmıştır. Makale ile ilgili tartışmalar 28.02.2011 tarihine kadar dergiye gönderilmelidir.

Turkey's rurality: A comparative analysis at the EU level

Extended abstract

Civilization has started with the agricultural revolution and has proceeded with the industrialization. The beginning of settlements forms the roots of today's urban areas in which most of the world population resides. However, this trend never deminished the importance of rural areas. The term "rural area" was used originally as the home of agricultural activities to identify the areas which were not urban. However, defining rural areas as the non-urban space or the domain where agriculture and physical landscape are important is inadequate to describe today's complex reality. The discrimination of rural and urban areas becomes increasingly fuzzy. Consequently, rural areas are increasingly a part of the modern leisure industry, with mass tourism on the one hand and small-scale recreation on the other hand. In other words, further than the traditional productive function of rural areas viz. supplying agricultural, agro-food, forestry goods, goods from extractive industries and craft products, rural areas have become an environment for living and leisure activities.

"Rural area" is an often used term in policy circles as well as in the scientific community and public debates; nevertheless, there is no unequivocal definition of this term, which often combines regions with many diverse features. Rural is a fuzzy concept which is contested in terms of identifying the critical parameters of rural space. Various ways of classification and definition in the literature are derived to define rurality including the level of population density, the rate of population loss or gain, settlement size, local economic structure and landscape. Actually, the meaning of rurality depends on the perception of each individual who integrates visions of rurality into everyday life. Moreover, rural has also been used in different contexts from developed countries to the underdeveloped ones. The developmental processes of social, economic and political restructuring in many countries are reshaping rural areas, and pushes governments to focus more on them.

Especially in Europe the future of rural peripheries as well as the future of rural societies becomes an important development and planning issue in the EU. The globalization, liberalization, free market activities and changes of cultural values have led

rural areas to become more consumerized and more externally interrelated. 80% of Europe is now rural by sheltering 25% of its population. The European Commission describes rural areas as complex economic, natural and cultural locations, which cannot be characterized by a one-dimensional criterion such as population density, agriculture or natural resources. Rural areas considered in terms of their cultural, social, political, and economic aspects –and especially in terms of their futures - have attracted much attention of governments. From this perspective, rurality of a candidate country is often the last negotiation issue taken into consideration by the EU. Turkey as the most discussed candidate is now in the accession period and during the negotiation its rurality will certainly be addressed. The complexity of Turkey's rurality is recognized by the EU and the academic world. However, its rurality is not yet evaluated as a whole.

Against this background, the aim of this paper is to compare and evaluate Turkey's rurality with the EU countries on the basis of selected rural indicators. The data and information used for comparison and evaluation of 26 countries are based on Eurostat and World Bank data. A multidimensional classification technique, factor analysis, is deployed to reduce 15 indicators, while 5 main factors, viz. underdevelopment, demography, urbanization, higher education and industrialization levels are used to define Turkey's rurality in the European context. The study first offers a literature review to identify rural indicators that are often used to measure rurality of a region. In the following, the EU and Turkey's rurality are compared while giving information about the data and methodology of the study. The paper concludes by discussing the results of the study while proposing some guidelines for further study.

The results of our study show that Turkey has the lower and upper values and even becomes sometimes an outlier in regard to each chosen indicators compared to the EU member states. In other words, Turkey having the highest score of rurality is rather far from EU-25. The nearest countries to Turkey are Ireland and Portugal. Therefore, rurality of EU-25 is also different between all of its member states.

Keywords: Rurality; Turkey; rural areas, European Union.

Giriş

Uygarlıkların temeli tarım devrimi ile atılmış, sanayileşme ile süregelmış ve böylece başlayan yerleşik düzen bugünkü kentsel alanların kökenini oluşturmuştur. Ancak bu kentleşme eğilimi kırsal alanların önemini hiçbir zaman ortadan kaldırmamıştır. Kırsal alanlar tarımsal faaliyetlerin mekânı olan kentsel olmayan alanlar olarak tanımlanmaktadır. Ancak kırsal alanları kentsel olmayan alanlar veya tarımın ve fiziksel peyzajın önemli olduğu alanlar olarak tanımlamak bugünkü karmaşık gerçeği tanımlamakta yetersiz kalmaktadır (Labrianidis, 2006). Kırsal ve kentselin ayrıştırılması giderek daha belirsiz bir hale gelmekte, kırsal alanlar artan ölçüde, bir yanda kitle turizmi öte yanda ise küçük ölçekli rekreatif alanlar ile modern eğlence endüstrisinin bir parçası haline gelmektedir (Vaz vd., 2006).

“Kırsal Alan” politik tartışmalarda kullanıldığı kadar bilimsel ve toplumsal tartışmalarda da sıkça kullanılan bir terimdir, ancak, farklı özelliklerinin bir arada değerlendirildiği ve üzerinde anlaşılabilir tek bir tanımı bulunmamaktadır. Kırsal kavramının belirsizliği pek çok araştırmacıyı kırsal alanın önemli değişkenlerini belirlemeye yöneltmiştir (Hoggart, 1990; Halfacree, 1993; Pierce, 1996). Literatürde kırsallığı tanımlamak üzere türetilmiş farklı sınıflandırma yöntemleri ve tanımlamalar, nüfus yoğunluğu, nüfus kaybı ve artış oranları ile yerleşim büyüklükleri, yerel ekonomik yapı ve yerel peyzaj gibi faktörleri içermektedir (Akder, 2002; Ballas vd., 2003; Baum vd., 2004; Bryden, 2002; Ilbery, 1998; Labrianidis, 2004). Aslında, kırsallığın tanımı kırsallığı gündelik hayatına katmış her bir bireyin algısına göre değişmektedir (Ilbery, 1998; Hoggart ve diğ. 1995; Halfacree, 1995). Ayrıca kırsal, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerce de farklı içeriklerde kullanılmaktadır (Dinis, 2006). Pek çok ülkenin sosyal, ekonomik ve politik yeniden yapılanması kırsal alanları tekrar tekrar şekillendirmektedir (Woods, 2005; Labrianidis, 2006) ve devletleri daha çok kırsal alanlara odaklanmaya itmektedir.

Özellikle Avrupa’da kırsal çeperlerin olduğu kadar kırsal toplumların da geleceği Avrupa

Birliği (AB) tarafından kalkınma ve planlamanın en önemli konularından biri olarak görülmektedir. Küreselleşme, liberalleşme, serbest pazar faaliyetleri ve kültürel değerlerin değişimi kırsal alanları daha fazla tüketilir ve dışsal olarak daha bağımlı kılmaktadır (Labrianidis, 2006). Bugün Avrupa’nın %80’i kırsal olup nüfusunun %25’ini barındırmaktadır (van Leeuwen, 2006). Avrupa Komisyonu kırsal alanları karmaşık ekonomik, doğal, kültürel alanlar olarak tanımlamakta ve nüfus yoğunluğu, tarım ve doğal kaynaklar gibi tek boyutlu ölçütlerle değerlendirilemeyeceğini savunmaktadır (Avrupa Komisyonu, 1999:23). Kırsal alanlar, kültürel, sosyal, politik ve ekonomik yönleri, özellikle de geleceği ile göz önüne alınmakta ve giderek hükümetlerin daha fazla dikkatini çekmektedir. Kırsal alanların bu karmaşık, çok yönlü ve çok boyutlu yapısı AB’ye giriş ve müzakere sürecinde aday bir ülkenin kırsal gelişme konusunun genellikle en son konu olarak ele alınmasına yol açmaktadır. Türkiye’nin aday ülke olarak AB’ye giriş ve müzakere sürecinde de kırsal gelişme konusu daha ileri aşamalara bırakılmıştır. Türkiye’nin kırsallığının karmaşıklığı gerek AB gerekse akademik çevrelerce kabul edilmiş bir gerçektir, ancak bu konu bir bütün olarak henüz ele alınmamış ve bu konuda yeterince araştırma yapılmamıştır. Gerek tarım sektörü, gerekse kırsal gelişme konusunda yapılacak araştırma ve çalışmalara büyük gereksinim duyulmaktadır.

Söz konusu gereksinimden yola çıkarak, bu çalışmanın amacı Türkiye’nin kırsal yapısını seçilmiş kırsallık göstergeleri kapsamında AB ülkeleri ile karşılaştırmak ve değerlendirmektir. 25 AB ülkesi ve Türkiye’den oluşan toplam 26 ülkenin karşılaştırılması ve değerlendirilmesinde kullanılan veri ve bilgiler Eurostat (2006) ve Dünya Bankası (2006) verilerine dayanmaktadır. Çalışmada, çok değişkenli analiz yöntemlerinden faktör analizi kullanılarak Türkiye’nin Avrupa içindeki kırsal yapısı gelişmişlik, demografî, kentleşme, yüksek öğrenim ve sanayileşme faktörleri temelinde değerlendirilmektedir. Çalışmanın izleyen bölümünde literatürdeki kırsallık konusundaki tartışmalara değinilmekte ve kırsallığının ölçümünde kullanılan kır-

sallık göstergelerine yer verilmektedir. Daha sonraki bölümde, çalışmanın kapsamı, yöntemi ve veri kaynakları tanımlanmakta ve Türkiye ile AB ülkelerinin kırsal yapıları karşılaştırılarak değerlendirilmektedir. Son bölümde ise, çalışma sonuçları ve geleceğe yönelik olarak önerilebilecek uygun politikalar tartışılmaktadır.

Kırsallık göstergeleri ve sınıflandırmaları

Kırsal alanların sınıflandırılması ve kırsal ile kentsel alanların birbirinden ayrıştırılması kolay bir iş değildir. Her ülke sosyo-ekonomik göstergelerine dayanarak kendi tanımlamasını yapmakta ve bu tanımlar evrensel olarak uygulanma olanağı bulamamaktadır (Politecnico di Milano, 1999). Bununla birlikte yaygın olarak, OECD ve AB tarafından geliştirilmiş olan iki temel kırsal tipoloji yaklaşımı kabul görmektedir.

OECD (1994; 1996; 2003), bölgesel ve kırsal göstergeleri belirlerken ulusal alt bölgeleri karşılaştırma olanağı sağlamayı hedeflemektedir. OECD'ye göre 4 temel kırsallık göstergesi bulunmaktadır. Bunlar nüfus ve göç, ekonomik yapı ve performans, sosyal refah ve eşitlik ile çevre ve sürdürülebilirlik göstergeleridir. OECD kırsal alan tanımı yerel ve bölgesel olmak üzere iki kademeli bir düzeyde tanımlanmaktadır. OECD, yerel düzeydeki -bu istatistiksel ve yönetsel olarak NUTS (Nomenclature of Territorial Units for Statistics – İstatistiksel Bölge Birimi Düzeyi) 5 düzeyine denktir- kırsal alanları kilometre kareye düşen 150 kişinin altında bir yoğunluk ile tanımlamaktadır. Bölgesel düzeyde ise, -alt yerel bölgeler ve NUTS3 düzeyine denktir- daha geniş fonksiyonel ve yönetsel birimleri kırsallık derecesine ve kırsal alanda yaşayan bölge nüfusunun payına bağlı olarak tanımlamaktadır. Analizi kolaylaştırmak üzere bölgeler 3 tipte kümelendirilmektedir. Bunlar: baskın kırsal alanlar, belirgin kırsal alanlar, baskın kentsel alanlardır.

AB'nin kırsal tipolojisi ise daha az kısıtlayıcı ve zamanla değişen bir yapıya sahiptir. Eurostat daha çok kentleşme derecesine odaklanarak NUTS5 seviyesinde bölgeleri tanımlamaktadır.

Bu yaklaşımda, AB kırsal bölgeleri 3 tiptir. Bunlar: yoğun nüfuslu bölgeler, orta yoğunluk-taki bölgeler, az yoğunluk-taki bölgelerdir (Politecnico Di Milano, 1999; Ballas ve diğ., 2003). İkinci AB kırsal tipolojisi olarak, Avrupa Mekansal Gelişim Programı'nın geliştirdiği bölgelerin sınıflandırılması gösterilebilir. Kentleşme oranı, kırsal nüfus yoğunluğu, yerleşim büyüklüklerinin dağılımındaki farklılıkların derecesi, herhangi bir kentsel yerleşime ortalama uzaklık, en büyük kentin öncelik durumu ve en geniş merkezin büyüklüğü dikkate alınarak 6 farklı tipten oluşan NUTS3 düzeyinde bir tipoloji geliştirilmiştir (SPESP, 2000). Bu tipolojideki tipler: büyük bir metropoliten alanın baskınlığı altındaki bölgeler, yüksek kentsel ve kırsal yoğunluklu çok merkezli bölgeler, yüksek kentsel yoğunluk-taki çok merkezli bölgeler, metropoliten alan etkisi altındaki kırsal alanlar, küçük ve orta ölçekli kentlerin ağında yer alan kırsal alanlar, uzak erişilmesi zor kırsal alanlardır.

AB ve OECD'nin tipolojileri dışında, bu tipolojileri tartışmaya açan iki farklı tipoloji daha bulunmaktadır. Bunlardan biri Politecnico di Milano tarafından, ikincisi ise üç Yunan araştırmacı -Ballas, Labrianidis ve Kalogeresis- tarafından geliştirilmiş olan tipolojilerdir.

Milano yaklaşımı, Avrupa'daki yeni kentsel-kırsal ilişkisini araştıran bir strateji çalışmasına dayandırılmakta ve tüm Avrupa'daki kırsal alanları incelemektedir. Bu yaklaşımın temel varsayımı kırsal alanların çeşitliliğinin ve heterojenliğinin çok büyük olduğu ve anlamlı tek bir kırsal alan tanımının olmasının imkansız olduğudur. Bu çalışmada, Avrupa'daki tarımsal faaliyetlerin güçlülüğü ve zayıflığı baz alınarak kırsal alanların doğasını tanımlamak için alternatif bir metodoloji kullanılmaktadır. Söz konusu tipoloji 4 temel göstergenin var olup olmadığı üzerine kurulmaktadır. Bu göstergeler, kırsal karakteristiği belirgin olan belirli bir alandaki, tarımsal verimlilik, tarımın önemi, tarıma uyumlu faaliyetler ve kentsel yapılmadır.

Öte yandan, Yunan yaklaşımı ise -yazarları Yunan olduğu için tarafımızdan böyle adlandırıl-

mıştır- OECD ve Eurostat'ın tipolojilerini karşılaştırarak yeni bir veri tabanı temelinde Avrupa'daki kırsal alanların resmini çizmeyi hedeflemektedir. Bu yaklaşımın amacı kırsal alanları kümeleme ve ayrışım metodları ile sınıflandırmaktır. Bu yaklaşımda, kırsal alanlar erişilebilirlik, dinamizm-rekabet, ekonomik performans ve tarımın rolü olmak üzere 4 temel değişken ile ayrıştırılmakta ve sınıflama yapılırken tüm kentsel alanlar analizden çıkartılmaktadır. Sonuç olarak, 24 farklı kırsal alan sınıflamasını içeren bir tipoloji ortaya çıkmaktadır.

Bu genel kırsal alan sınıflandırması çabalarına ek olarak, politika ve kalkınma planları ile ulaşım, eğitim, sağlık ve konut sektörleri gibi sektörel planlar için kullanılan sektörel odaklı kırsallık sınıflandırmaları da bulunmaktadır (Blunden ve diğ. 1998; CIT, 2002; Cloke, 1977; Copus vd., 2001; Malinen, 1995; Reading vd., 1994; Satsangi vd., 2000; Williams vd., 2005).

Kırsalın farklı sınıflandırmaları ve tanımları çeşitli açılardan ele alınabilir veya kullanılan yöntemler arasında benzerlikler bulunabilir. Ancak kırsalla kentsel arasındaki ayrım kırsallık derecesindeki farklılıkları ölçmek gibi planlama problemleri ve politika konularının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Cloke, 1977; Scottish Executive Development Department, 2005). Buna rağmen, en önemli sebep yerel ve ulusal bakış açılarını dengelemektir. Kırsal alanların çeşitliliği ve eşsizliği göz önüne alınca farklı tipolojilerde kullanılan değişkenlerin sayısız olduğu söylenebilir.

Kırsallığın karşılaştırmalı analizi:

AB-25 ve Türkiye

Çalışmanın kapsamı: örneklem ve değişkenler

Kırsallık, kültürel, sosyal, politik ve ekonomik yönleriyle ve özellikle kırsal alanların geleceği ile dikkat çekmektedir. Kırsallık AB tarafından nüfus yoğunluğu, tarım ve doğal kaynaklar gibi tek boyutlu değişkenlerle tanımlanmamakta, tersine çok boyutlu olarak ekonomik, doğal ve kültürel bileşenlerin bir bütünü olarak görülmektedir. Geçmişteki yaklaşımlar, kırsallığı değerlendirmede tarım, demografi veya sosyal re-

fah gibi bileşenleri ayrı ayrı ölçmekte iken güncel yaklaşımlar kırsal alan dinamiklerini anlamak ve geçerli/uygun politikalar geliştirmek amacıyla farklı kırsallık göstergeleri belirleyerek çeşitli kırsal alan tipolojileri geliştirme eğilimindedirler. Bu tipolojilerde kullanılmak üzere belirlenen göstergeler, nüfus, göç, ekonomik yapı, performans, sosyal refah, eşitlik, çevre ve sürdürülebilirlik gibi pek çok farklı konuyu içeren geniş bir yelpazeye yayılmaktadır.

Bu çalışmanın amacı Türkiye'nin kırsal yapısını seçilmiş kırsallık göstergeleri kapsamında AB ülkeleri ile karşılaştırmak ve değerlendirmektir. Çalışmanın örneklemini 25 AB ülkesi ve Türkiye olmak üzere toplam 26 ülke oluşturmaktadır. Bu ülkelerden 18'i gelişmiş ve 8'i de gelişmekte olan ülke kapsamındadır. Tablo 1 örnekleme oluşturan ülkeleri göstermektedir.

Tablo 1. Örnekleme oluşturan ülkeler

Gelişmiş Ülkeler (18 Ülke)	Gelişmekte Olan Ülkeler (8 Ülke)	
Avusturya	Çek Cumhuriyeti	
İtalya	Estonya	
Belçika	Lüksemburg	Macaristan
Kıbrıs	Malta	Latviya
Danimarka	Hollanda	Litvanya
Finlandiya	Portekiz	Polonya
Fransa	Slovenya	Slovak Cumhuriyeti
Almanya	İsveç	Türkiye
Yunanistan	İspanya	
İrlanda	Birleşik Krallık	

Kaynak: Dünya Bankası, 2005

Çalışma, bir yanda Türkiye'nin kırsal yapısı ile AB üye ülkelerinin kırsal yapısını karşılaştırırken, öte yanda AB içinde üye ülkelerin kırsal yapısını da karşılaştırmalı olarak değerlendirmektedir. 26 ülkenin karşılaştırılmasında ve değerlendirilmesinde kullanılan veri ve bilgiler Eurostat ve Dünya Bankası verilerine dayanmaktadır. Değerlendirmede çok değişkenli analiz yöntemlerinden biri olan faktör analizi kullanılmıştır.

Faktör analizi ile 26 ülkenin karşılaştırılması için seçilen ve kullanılan 15 değişken (Tablo 2) 5 temel faktöre indirgenmiştir. Bu 5 temel faktör sırasıyla gelişmemişlik, demografi, kentleşme, yüksek öğretim ve sanayileşmedir.

Tablo 2. Analize dâhil edilen değişkenler

Kod	Değişkenin tanımı	Veri kaynağı
NÜFUS		
KDO	Kaba Doğum Oranı	Eurostat
KÖO	Kaba Ölüm Oranı	Eurostat
YNA	Yıllık Nüfus Artışı (%)	Dünya Bankası
İSTİHDAM		
TİG	Tarım İş Gücünün Toplam İş Gücüne Oranı	Eurostat
SİG	Sanayi İş Gücünün Toplam İş Gücüne Oranı	Eurostat
HİG	Hizmet İş Gücünün Toplam İş Gücüne Oranı	Eurostat
EĞİTİM		
OO1	Okullaşma Oranı Birincil Öğretim	Dünya Bankası
OO2	Okullaşma Oranı İkincil Öğretim	Dünya Bankası
OO3	Okullaşma Oranı Üçüncül Öğretim	Dünya Bankası
GELİR		
GDE	Gelir Dağılımı Eşitsizliği	Eurostat
ARAZİ KULLANIMI		
TA	Tarım Alanının Toplam Alana Oranı	Eurostat
OZ	Otoyol Uzunluğu	Eurostat
KS	Konut Sayısı	Eurostat
ÇEVRE –ENERJİ		
KDE	Karbon Diyoksit Emisyonu (kişi başı)	Dünya Bankası
ET	Elektrik Tüketimi (kişi başı)	Dünya Bankası

Söz konusu 15 değişkenin seçiminde literatürde ön plana çıkan kırsal alan sınıflamaları ve göstergeleri dikkate alınmış ve bu sınıflama ve göstergelerdeki kesişimler ve ortaklıklar çalışmaya yansıtılmıştır. Tablo 2’de görüldüğü üzere değişkenler nüfus, istihdam, gelir, eğitim, arazi kullanımı ve çevre-enerji başlıkları altında gruplanmaktadır. Bu sınıflamada OECD kırsal alan sınıflandırması esas alınmıştır. Nüfus, arazi kullanımı, nüfus yoğunluğu, hane halkı büyüklüğü ve gayrisafi yurt içi hasıla analize dahil edilmiştir. Bunun sebebi bu değişkenlerin analizde kullanılan diğer değişkenlerle istatistiksel olarak yüksek düzeyde ilişkili olmalarıdır. Bunun yanı sıra yenilikçilik, ithalat ve ihracat gibi değişkenler de eksik veriler nedeniyle analize dahil edilememiştir. Ülkelerin kırsal yapılarını karşılaştırmak için değişkenler oran veya pay olarak kullanılmış, bu da ülkelerin daha duyarlı bir biçimde karşılaştırılabilmesine olanak sağlamıştır.

Avrupa ve Türkiye’nin kırsal yapısı: faktör analitik bir yaklaşım

Daha önce belirtildiği gibi, bu çalışmada AB üyesi ülkeler ile Türkiye’nin kırsal yapısını karşılaştırmak üzere çok değişkenli analiz yöntemlerinden biri olan faktör analizi kullanılmıştır. Faktör analizi çok sayıda verinin aralarındaki ilişkiyi analiz etmekte kullanıldığı gibi verilerin ortak ölçütlerini de açıklamayı sağlamaktadır. Faktör analizi tüm değişkenlerin birbirleri ile ilişkili olduğunu varsayan ve değişkenlerin doğrusal bileşimini kullanan bağımsız bir tekniktir (Hair vd., 1998).

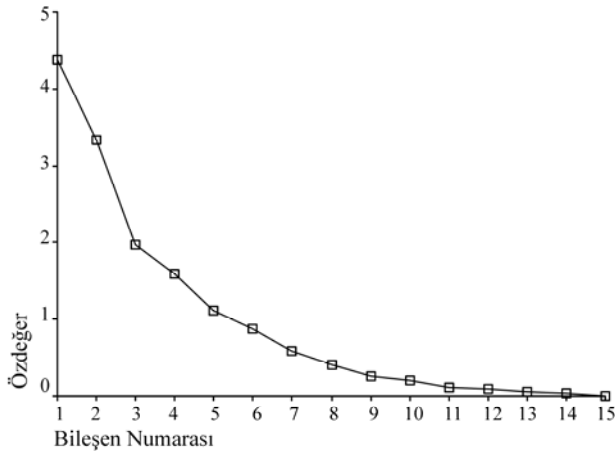
Bu çalışmada, temel bileşenler analizi birbirleri ile ilişkili olan değişkenler kümesini birbirinden bağımsız yeni bir değişkenler kümesine dönüştürmekte kullanılmıştır. Bu analiz stokastik olmayan bir yaklaşımdır ve sadece ortak varyanslarla ilgilenmektedir. Analiz öncelikle ilk faktörü/temel bileşeni kullanmaktadır. Bunun nedeni de ortak varyansın en büyük payının bu faktör ile açıklandığının öngörülmesidir. İkinci faktör ise bir sonraki kullanılacak faktör olup ikinci en büyük açıklayıcı paya sahiptir ve bu böylelikle diğer faktörler için de belli bir sınıra kadar devam etmektedir. Ortak varyansın minimum kısmını oluşturan bu sınır kritik değer olarak alınmakta ve bu kritik değer altında kalan faktörler analizden elenmektedir. Çizgilerin görelî uzunlukları özdeğer adı verilen farklı bir değişken bileşimi ile ifade edilmektedir. Bu çalışmada, temel bileşen analizinin sonucunda orijinal değişkenlerin %82.60’ı açıklanmaktadır (Tablo 3). Faktörlerin açıklanan varyanslarının özdeğer dağılımları Şekil 1’de gösterilmektedir. İlk faktör 4.38’lik bir özdeğere sahip iken son faktörün özdeğeri 1’in üstündedir. Bunun anlamı bu analiz uygulamasında kritik değer 1 olduğudur.

Bu bulgular sonucunda faktör analizi “equamax metodu” ile döndürülmüş 5 faktör ile ele alınmıştır. Faktör yüklerinin mutlak değerleri dahil edildikleri faktörde en yüksek değere sahiptirler (Tablo 4). İlk bileşende yüksek değerli değişken tarım arazisinin toplam araziye oranıdır ancak diğer faktör yükleri de yüksek olduğundan bu bileşen gelişmemişlik seviyesini açıklamaktadır

(Tablo 4). İkinci bileşen demografik değişimleri açıklamaktadır. Diğer faktörler de şöyle sıralanmaktadır: inşa edilmiş alan-kentleşme düzeyi, yüksek öğrenim düzeyi ve sanayileşme düzeyi.

Tablo 3. Açıklanan toplam varyans

Bileşen	Faktör yükü karelerinin dönüştürülmüş toplamı		
	Toplam	Varyans (%)	Kümülatif (%)
1	3.64	24.26	24.26
2	2.94	19.59	43.86
3	1.97	13.16	57.02
4	1.93	12.85	69.87
5	1.91	12.72	82.60

Şekil 1. Tüm faktörlerin özdeğer dağılımları

Tablo 4. Temel bileşenler matrisi

	Faktör 1:	Faktör 2:	Faktör 3:	Faktör 4:	Faktör 5:
TİG	0.84	-0.04	-0.18	-0.15	-0.24
HİG	-0.78	0.00	0.08	0.36	0.38
GDE	0.81	0.16	0.12	-0.16	-0.19
OO1	-0.48	0.39	-0.04	0.33	-0.44
TA	0.85	0.35	0.14	-0.16	0.00
KDO	0.57	0.69	0.00	0.10	0.18
KÖO	-0.04	-0.89	-0.13	0.18	-0.11
NA	-0.01	0.96	0.06	0.00	0.11
OU	-0.14	0.09	0.96	0.02	-0.03
KS	0.15	0.02	0.97	0.07	0.03
OO2	-0.23	0.13	0.09	0.84	0.11
OO3	-0.02	-0.39	0.01	0.79	-0.25
KDE	-0.20	0.06	0.02	-0.27	0.78
ET	-0.46	0.19	-0.09	0.25	0.64
SİG	-0.21	-0.49	-0.03	-0.34	-0.57

Bir sonraki aşama 5 temel bileşen tarafından nasıl yansıtıldıklarını görmek için değişkenlerin ortak faktör varyansının açıklanmasıdır. En

yüksek ortak faktör varyansı kentleşme ve nüfus artışına bağlı değişkenlerde, en düşük ise biricil eğitim okullaşma oranı değişkeninde ortaya çıkmaktadır. Bu bize okullaşma oranının diğer değişkenlerle ilişkili olmadığını ve eşsizliğinin yüksek olduğunu göstermektedir.

İlk faktör ülkelerin gelişmemişlik düzeyini tarımsal istihdam, gelir dağılımdaki eşitsizlik, tarımsal alanlar, hizmet istihdamı ve birincil eğitim okullaşma oranı ile ölçmektedir. Gelişmemişlik faktörüne bağlı olarak, Türkiye en yüksek değeri alırken, Malta, Slovenya, Lüksemburg, Avusturya, Çek Cumhuriyeti ve İsveç düşük değerler almışlardır (Tablo 5). Yunanistan, Polonya, Litvanya ve Latviya Türkiye'yi kısmen yüksek olan gelişmemişlik düzeyleri ile takip etmektedirler. Bu sonuçlar Çek Cumhuriyeti ve Yunanistan hariç Dünya Bankası'nın ekonomik gelişme sınıflandırması ile örtüşmektedir. Çek Cumhuriyeti, Dünya Bankası listesinde gelişmekte olan ülkeler arasında yer almasına karşın sonuçlara göre gelişmiş ülkeler arasında yer almaktadır. Bunun nedeni hizmet sektörü bileşeninin bu faktörü negatif olarak etkilemesidir. Hizmet sektörü turistik alanlarda oldukça gelişmiştir.

AB üye ülkelerinin pek çoğu negatif değere sahiptir. Bu bir yandan onların gelişmiş olduklarını gösterirken, bir yandan da farklılıklarını ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra kuzey ülkeleri arasındaki ve güney ülkeleri arasındaki benzerlikler de görülmektedir. İrlanda ve Birleşik Krallık kuzey ülkeleri olmalarına karşın diğer kuzey ülkelerinin aksine gelişmemişlik seviyeleri görece olarak yüksektir.

İkinci bileşen demografi faktörü, demografik değişiklikleri pozitif etkisi olan kaba doğum oranı ve nüfus büyümesi ile ve negatif etkisi olan kaba ölüm oranı ile ölçmektedir. Bu faktöre göre, Türkiye ve İrlanda en yüksek değere sahip iken, Latviya, Litvanya Estonya ve Macaristan düşük değerlere sahiptirler (Tablo 5). Genellikle gelişmekte olan ülkelerin yüksek kaba doğum oranı ve ölüm oranları olması beklenir, ancak sonuçlarımıza göre Latviya, Litvanya, Estonya ve Macaristan gibi gelişmekte olan ül-

kelerde doğum oranı düşük buna karşılık ölüm oranı yüksek değerlerde çıkmıştır. Bu ülkeler yüzölçümleri yönünden küçük ülkelerdir ve nüfus büyüklükleri sınırlıdır. Karşıt bir durum Fransa, Hollanda ve Lüksemburg gibi gelişmiş ülkelerde gözlenmektedir. Yüksek demografi seviyeleri, nüfuslarının büyümesine neden olan göçmen çekme özellikleri ile açıklanabilir. Malta ve Kıbrıs da yüksek bir demografi seviyesine sahip ülkeler olarak dikkat çekmektedir. Öte yandan Almanya en yüksek nüfusa sahip olmasına karşın düşük bir demografi seviyesi sergilemektedir. Bunun sebebi Almanya'nın eksi nüfus büyümesidir. Genel olarak sonuçlar kuzey ülkelerinin düşük, güney ülkelerinin kuzeye kıyasla daha yüksek demografik değerlere sahip olduğunu göstermektedir (Tablo 5).

Tablo 5. Ülkelere göre faktör değerleri

ÜLKE	F1	F2	F3	F4	F5	KIR-SALLIK
Türkiye	4.16	1.69	0.26	-0.85	0.04	6.41
İrlanda	-0.03	1.72	-0.78	0.31	-0.35	2.50
Portekiz	-0.21	0.95	-0.41	0.05	-1.41	2.50
Malta	-0.95	0.78	-0.26	-1.39	-0.61	2.09
Slovakya	-0.31	-0.32	-0.44	-1.51	-0.76	2.09
Kıbrıs	-0.33	1.07	-0.65	-0.78	0.34	1.83
Slovenya	-0.82	-0.02	-0.76	-0.08	-1.69	1.69
Çek Cumhuriyeti	-0.75	-0.38	-0.41	-1.27	-0.76	1.32
Avusturya	-0.71	0.45	-0.36	-0.40	-0.33	0.82
Polonya	0.69	-0.75	-0.14	-0.24	-0.49	0.82
Yunanistan	0.67	-0.41	-0.44	0.36	0.12	0.22
Estonya	0.32	-1.43	-0.59	-0.16	-0.34	-0.02
Litvanya	0.74	-1.58	-0.65	0.24	-0.17	-0.26
Hollanda	-0.42	0.73	-0.14	0.80	-0.08	-0.26
İspanya	-0.35	0.87	1.61	0.36	-0.82	-0.62
Macaristan	-0.13	-1.41	-0.37	-0.39	-0.13	-0.65
Danimarka	-0.19	0.00	-0.48	1.02	0.21	-0.94
Latviya	1.13	-2.15	-0.59	0.21	0.30	-0.94
Lüksemburg	-0.77	0.77	-0.75	-1.75	3.56	-1.07
Belçika	-0.37	0.31	-0.26	1.54	0.12	-1.45
İtalya	-0.03	-0.66	1.59	-0.31	-0.22	-1.74
Fransa	-0.34	0.67	2.07	0.30	-0.02	-2.01
İsveç	-0.62	0.31	-0.50	1.87	0.36	-2.05
Finlandiya	-0.16	-0.32	-0.63	1.13	1.83	-2.81
Birleşik Krallık	0.27	0.13	1.10	1.96	0.56	-3.21
Almanya	-0.50	-1.04	3.00	-1.04	0.73	-4.22

Üçüncü faktör, kentleşme seviyesi, erişilebilirliğin de bir göstergesi olan otoyolların uzunluğu ve konut sayısı ile ülkede ne kadar yapılaşmış bir çevre olduğunu ölçmektedir. Bu açıdan, Avrupa'nın tam ortasında yer alan Almanya en yüksek seviyededir (Tablo 5). Almanya, İngiltere, İtalya, İspanya ve Fransa diğer ülkelerden kentleşme seviyeleri ile bir hayli uzakta yer al-

maktadırlar. Bu durum Avrupa ulaşım projelerinin genellikle bu alanlarda geliştirilmiş olması ile açıklanabilir. Öte yandan çevre ülkelerin çoğu, İrlanda, Litvanya, Estonya, Latviya ve Finlandiya ve buna ek olarak Lüksemburg, Slovenya ve Kıbrıs düşük kentleşme seviyesine sahiptirler. Türkiye ise, kentleşme düzeyi yüksek ülkelere daha yakın olarak orta seviyelerde yer almaktadır. Bu durum Türkiye'nin Avrupa - Asya arasında bir köprü vazifesi görmesi ile açıklanabilir (Tablo 5). En şaşırtıcı sonuç Lüksemburg'un Avrupa'da en çok kentsel alana sahip ülke olarak çıkması olmuştur. Bu sonuçta Lüksemburg'un yüzölçümü açısından çok küçük olması ve yüzölçümüne bağlı olarak en az konut sayısına sahip olması etkili olmuş olabilir. Sonuçlar, güney ve batı ülkeleri arasında paralel bir eğilim olduğunu, kuzey ülkelerinin de kendi içinde benzerlikler gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Dördüncü faktör ikincil ve üçüncül eğitim okullaşma oranlarını ölçmekte ve yüksek eğitim olarak adlandırılmaktadır. Bunun sebebi, bilindiği üzere her ülkede ikincil ve üçüncül eğitimin zorunlu olmamasıdır. Birleşik Krallık, Belçika ve İskandinav üye ülkeler en yüksek eğitim düzeylerine sahip ülkeler olarak çıkmışlardır (Tablo 5). Bu şaşırtıcı bir sonuç değildir, çünkü bu ülkeler en yüksek okullaşma oranlarına sahiptirler. Öte yandan Malta, Kıbrıs, Lüksemburg, Slovakya, Çek Cumhuriyeti ve Türkiye en düşük okullaşma oranına sahip ülkeler olarak çıkmışlardır (Tablo 5). Türkiye'deki düşük okullaşma oranının sebebi erişilemez alanların çokluğu ve genellikle ikincil ve üçüncül eğitim olanaklarının Türkiye'de eşit yayılmamasıdır. Eğitim olanaklarının eşit olmayan dağılımı sadece Türkiye'de değil Avrupa'da da görülmektedir. Bu sebeple Avrupa'da okullaşma oranı her ülkede farklılık göstermektedir. Bununla birlikte kuzey ve batı ülkeleri ile doğu ve güney Avrupa ülkeleri benzerlik göstermektedirler.

Son faktör, sanayideki işgücü oranı, karbon dioksit emisyonu ve elektrik tüketimi bileşenleri ile değerlendirilen sanayileşme faktörüdür. Sonuçlara göre, Lüksemburg ve Finlandiya en yüksek seviyede olup hiçbir ülke onlara yetişmemektedir. Öte yandan, Slovenya en az sana-

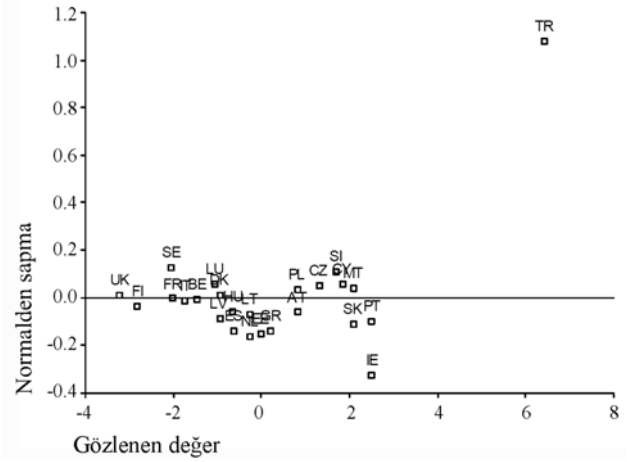
yileşmiş ülkedir. Sanayileşme seviyesi açısından Türkiye orta sıralarda yer almaktadır. Sıralamadaki yeri Türkiye'nin sanayisi olmasına karşın sanayisinin yeterince gelişmediğini göstermektedir. Tablo 5'te görüldüğü üzere kuzey Avrupa ülkeleri yüksek sanayileşme seviyesine daha yakındırlar. Buna karşılık doğu ve güney Avrupa ülkeleri düşük sanayileşme seviyeleri ile benzerlik göstermektedirler. Kuzey ülkelerinde kullanılan yenilikçilik ve teknolojinin, ekonomisi daha çok servis sektörüne, özellikle turizme dayalı güney ülkelerine kıyasla çok daha gelişmiş olduğu bilinen bir gerçektir.

Bu sonuçlar bağlamında, bir sonraki aşamada genel bir kırsallık değeri hesaplanarak kırsallık ölçülmeye çalışılmıştır. Bu genel kırsallık değeri hesaplanırken gelişmemişlik ve demografi pozitif, kentleşme, yüksek eğitim ve sanayileşme ise negatif değerler almışlardır. Kırsal alanlarda daha az otoyol ve konut olduğu, eğitim olanaklarının kısıtlı ve sanayileşmenin de henüz bu alanlarda gelişmediği hatta varolmadığı varsayılabilir.

Genel kırsallık değerlerine bakıldığında, Avrupa'da 11 ülkenin her ne kadar birbirlerinden farklı olsalar da artı kırsallık seviyesinde oldukları görülmektedir (Tablo 5). Çalışmanın sonuçları, genel olarak kuzey ve batı Avrupa ülkelerinin kırsallıktan uzak olduğunu, buna karşılık güney ve doğu Avrupa ülkelerinin daha kırsal bir nitelik gösterdiğini ortaya koymaktadır (Tablo 5). Birleşik Krallık ve Almanya her ne kadar kırsallıklarına önem verseler de en düşük kırsallık değerine sahiptirler. Öte yandan, Türkiye en yüksek kırsallık değerine sahip ülke olarak sıralamada yer almaktadır (Tablo 5). İrlanda, Polonya ile birlikte en yüksek ikinci değere sahip olarak Türkiye'yi takip etmektedir. Türkiye'ye benzer atfedilen Polonya da yüksek bir kırsallık değerine sahip olmasına karşın Türkiye'den oldukça uzaktadır. Kırsallık Avrupa'nın çeperinde oldukça bariz olarak görülmektedir (Tablo 5).

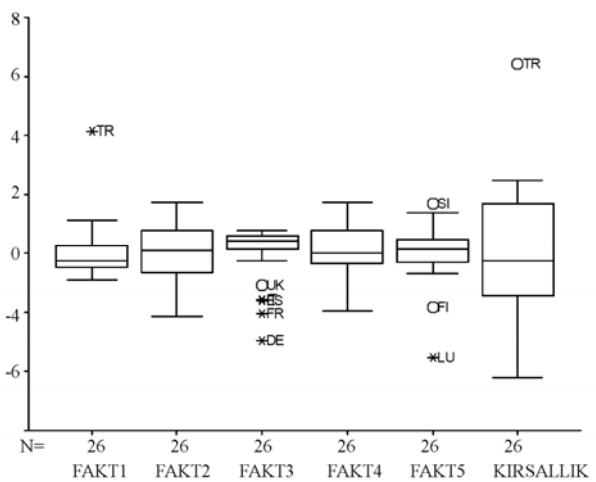
Kırsallık değerlerinin geniş dağılımı normal dağılım çiziminden daha iyi anlaşılacaktır (Şekil 2). Bu çizimde, bariz olarak farklı ülke Türkiye'dir ancak o olmadan da üye ülkelerin dağılımı

mı normal dağılıma uymamaktadır. Her ne kadar AB ülkeleri arasında zaman içerisinde bir yaklaşma gözlemlense de ülke içindeki uzaklaşma git gide artmaktadır. Bunun en iyi örneği Yunanistan'dır. Kırsallık anlamında Yunanistan AB ortalamasına yaklaşırken yüksek gelir dağılımı eşitsizliği ülke içindeki uzaklaşmaya dikkat çekmektedir (Tablo 5).

Şekil 2. Kırsallık normal Q-Q grafiği

Kutu çiziminden de görüldüğü üzere, değişkenlerin dağılımı oldukça farklı ve dengesizdir (Şekil 3). Dolayısıyla her ülke bir diğerine benzerlik göstermesine rağmen eşsiz olduklarından dolayı farklılıklar da gösterdikleri kanıtlanmaktadır. Ülkelerin benzerlik ve farklılıkları kutu çiziminden de görülebilmektedir Türkiye bu anlamda bir istisnadır çünkü neredeyse her faktörde en yüksek değere sahiptir.

Şekil 3. Kutu çizimleri

Kırsallık bağlamında, Avrupa değişik karakteristiklere ve farklı özelliklere sahiptir. Bir faktörde yüksek değere sahip bir ülkenin bir diğer faktörde en düşük değere sahip olarak kırsal bir niteliğinin olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu da kırsal tanımlamanın ve ölçmenin güçlüğü ve karmaşıklığının bir sonucudur. Örneğin Latviya sonuçlara göre en yüksek gelişmemişlik seviyesinde iken kırsallığı sıfırdan azdır (Tablo 5). Bunun tam tersi de gerçek olabilir, mesela Malta gelişmemişlikte en düşük değere sahip iken pozitif bir kırsallık değerine sahiptir.

Ülkelere göre faktör değerleri dikkate alındığında, birinci faktöre göre kuzey Avrupa ülkeleri tarıma verdikleri önem dolayısıyla yüksek değerlere sahip çıkmaktadırlar. Buna karşılık, aldıkları değerler itibarıyla Türkiye'ye yakın ülkeler Latviya, Litvanya, Polonya, yeni üye ülkeler ve Yunanistan'dır. Diğer yandan, demografi faktörüne göre, güney ve batı ülkeleri benzer ve yüksek seviyede iken, yeni üye ülkeler, Latviya, Litvanya ve Estonya Türkiye'den oldukça uzakta ve düşük seviyede kalmaktadırlar. Bu bağlamda, Türkiye daha çok Fransa, Hollanda ve Lüksemburg gibi kurucu üye ülkelere yakın durmaktadır. 3. faktör olan kentleşme için mekânsal olarak üye ülkeleri sınıflandırmak zordur. Ancak batı ve güney Avrupa ülkeleri Türkiye dahil olmak üzere daha kentleşmiştir. 4. faktör olan yüksek öğrenim faktörü bağlamında ülkelerin dağılımı yüksek varyansa sahiptir. Ancak, kuzey ile batının ve güney ile doğunun benzerlikler gösterdiği görülmektedir. Bu faktör bağlamında Türkiye'nin okullaşma oranının düşük olduğu güney ve doğu ülkelerine daha yakın olduğu dikkat çekmektedir. 5. faktör olan sanayileşme bağlamında yine kuzey ile batının ve güney ile doğunun benzerlik gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Özet olarak, istisnalar hariç kuzey ile batı ve güney ile doğu pek çok yönden benzerlikler göstermektedir ve Türkiye güney ülkelere daha yakın durmaktadır.

Sonuçlar

Kırsallık bir ülkenin sosyo-ekonomik gelişiminin temel göstergelerinden biridir ve büyük öneme sahiptir. Yeni gelişme dinamikleri kırsal

alanların tanımını değiştirmekte ve kırsallığın değerlendirilmesinde yeni boyutlar ortaya koymaktadır. Kırsal alanların değişen tanımı yeni kırsal alanları geleneksellerden farklılaştırmak adına değişik bileşenlere ihtiyaç duymaktadır. Her ülke kendi kırsal yapısını kendi farklı yaklaşımları ve kırsal tanımları ile ölçmektedir. Bununla birlikte özellikle AB çerçevesinde genel ve ortak bir anlayış geliştirilmeye, kırsallığın tanımlanmasında ve ölçülmesinde ortak kriterler ve göstergeler tanımlanmaya çalışılmaktadır.

Bu çalışmada, seçilmiş kırsal alan kriterleri ve göstergeleri kapsamında Türkiye'nin kırsal yapısı AB üyesi 25 ülke ile karşılaştırılarak değerlendirilmeye ve Türkiye'nin AB içindeki yeri tanımlanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonuçları, AB ülkelerinin kırsallık bağlamında homojen bir yapıya sahip olmadığını, Kuzey ve Güney Avrupa ülkeleri arasında önemli farklılıklar olduğunu, bununla birlikte, genelde Kuzey ile Batı Avrupa ülkeleri ve Güney ile Doğu Avrupa ülkeleri arasında benzer kırsallık eğilimleri olduğunu göstermektedir. Öte yandan, çalışmanın sonuçları bu genel yapı içinde Türkiye'nin Avrupa ortalamasından oldukça uzak olmasına karşın görece olarak Güney Avrupa ülkelerine daha yakın durduğunu göstermektedir. Türkiye seçilmiş göstergeler doğrultusunda AB üye ülkeleri ile karşılaştırıldığında kimi zaman en düşük ve kimi zaman da en yüksek değerleri almakta ve hatta bazı durumlarda tamamen dışa düşen ülke durumunda kalmaktadır. Türkiye en yüksek kırsallık değerini alarak AB üyesi 25 ülkeden oldukça uzak bir noktada kalırken, Türkiye'ye en yakın ülkeler İrlanda ve Portekiz olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'nin söz konusu yüksek kırsallık değeri nasıl değerlendirilebilir? Türkiye'nin AB üyesi ülkelerle karşılaştırıldığında en yüksek kırsallık değeri almasının kuşkusuz en önemli nedeni Türkiye'deki yüksek düzeydeki gelir eşitsizliği ve kalkınmada öncelikli yöreler gibi çok farklı gelişmişlik düzeylerine sahip bölgelerin bulunmasıdır. İstanbul, Ankara ve İzmir gibi gelişmiş metropoliten kentlerin varlığı ve Akdeniz sahillerindeki turistik alanlar Türkiye'nin batılılaşmamış yüzünü çoğu zaman gizlemektedir. Diğer

bir deyişle, sosyal ve kamusal olanaklar ile yaşam kalitesine ilişkin diğer sosyo-ekonomik olanaklar Türkiye'de eşit olarak dağılmamıştır. Bu eşitsiz dağılım Türkiye'nin kırsal niteliğinin arkasındaki en büyük etkidir.

Bu çalışmayı değerlendirirken 3 soru akla gelebilir: 1) Türkiye AB üye ülkelerinden çok farklı olduğu için mi hala üye olamamıştır? 2) Kırsallığın ülke düzeyinde ölçülmesi bölge düzeyinde ölçülmesi kadar etkin olabilir mi? 3) Kullanılan değişkenler kırsallığı yansıtmakta mıdır? Aslında, ilk sorunun cevabı farklı alanlarda, özellikle de politik ve uluslararası çalışmalarda (Buzan ve Diez, 1999; Axt, 2005) tartışılmıştır. Politik görüş, Türkiye'nin farklılığının değil ancak politik ve stratejik duruşunun Türkiye'nin AB'ye tam üyelik konusunu etkilemekte olduğu yönündedir. Çalışmamızın sonuçlarına göre bu bir anlamda doğrudur, çünkü üye ülkeler arasında da büyük farklılıklar gözlenmektedir. 2. ve 3. sorular birlikte cevaplanabilir ve farklı bakış açılarından hem evet hem de hayır denebilir. Kırsallığı gerek ülke, gerekse bölge ya da başka herhangi bir düzeyde ölçmek her koşulda subjektiflik taşıyacaktır ve sadece araştırmacı tarafından seçilen bileşenler ve göstergelerce oluşan bir genel çerçeve ortaya çıkacaktır. Bu bağlamda, kırsallığın ülke düzeyinde ölçülmesinin bölge düzeyinde ölçülmesinden daha az etkin olacağı söylenemez. Tüm subjektifliğine rağmen her iki ölçekte de yapılacak değerlendirmelere ihtiyaç vardır. Öte yandan, ölçeğin küçültülmesi ile kuşkusuz daha etkili sonuçlar alınabilir ve daha ayrıntılı çözümlenmeler yapılabilir. Kullanılan değişkenlerin temsil edebilirliği ve kırsallığı yansıtması ise kuşkusuz bir ölçekte mümkündür, ancak gerek değişkenlerin seçimindeki subjektiflik, gerekse değişken sayısındaki sınırlamalar kırsallığın ölçülmesi ve değerlendirilmesinde de sınırlılıklara yol açacaktır. Ancak, tüm sınırlamalara ve subjektiflik kısıtlarına karşın kırsallığın değişen tanımı ile gelişme dinamiklerinin değerlendirileceği derinlemesine araştırmalara büyük ihtiyaç vardır. Bu çalışma, bu türdeki araştırmalar için bir başlangıç niteliği taşımaktadır ve bundan sonra yapılacak çalışmalar için bir rehber işlevi görebilir.

Kaynaklar

- Akder, H., (2002). Linking Agricultural Statistics to Other Data Sources for Analysing Rural Indicators of Social Well-Being and Equity, *Bildiri*, 8th IWG.AGRI Seminar, OECD, Paris.
- Avrupa Komisyonu, ed. (1999). ESDP-European Spatial Development Perspective: Towards Balanced and Sustainable Development of the territory of the European Union, Report, European Commission, Brussels.
- Axt, H. J. (2005). Relations with Turkey and Their Impact on the European Union, *Southeast European and Black Sea Studies*, 5, 3, 365-378.
- Ballas, D., Kalogerisis, T., ve Labrianidis, L. (2003). A Comparative Study of Typologies for Rural Areas in Europe, *Bildiri*, 43rd ERSACongress. Finlandiya.
- Baum, S., Froberg, K., Hartmann, M., Matthews, A., ve Weingarten, P. (2004). The Future of Rural Areas in the CEE New Member States, Report of Network of independent agricultural experts in the CEE candidate countries, Institut für Agrarentwicklung in Mittel- und Osteuropa, Almanya.
- Blunden, J. R., Pryce, W. T. R. ve Dreyer, P. (1998). The Classification of Rural Areas in the European Context: An Exploration of a Typology Using Neural Network Applications, *Regional Studies*, 32, 149-160.
- Bryden, J. (2002). Rural Development Indicators and Diversity in the European Union, *Bildiri*, Measuring Rural Diversity Conference, Washington, DC.
- Buzan, B. ve Diez, T. (1999). The European Union and Turkey, *Survival*, 41, 1, 41-57.
- CIT. (2001). An overview of key issues, <http://www.cfit.gov.uk/reports/rural/key/07.html>, (20.01.2005)
- Cloke, P. (1977). An Index of Rurality for England and Wales, *Regional Studies*, 11, 31-46.
- Copus, A., Petrie, S., Shucksmith, J., Shucksmith, M., Still, M., ve Watt, J., eds. (2001). Pre-School Educational Provision in Rural Areas, Arkleton Occasional Report, the Scottish Executive Education Department, 1, Aberdeen.
- Dinis, A., (2006). Rural Entrepreneurship: an Innovation and Marketing Perspective in de Noronha Vaz, T., Morgan, E. J. ve Nijkamp, P., eds. *The New European Rurality: Strategies for Small Firms*, Ashgate, 157-178, England.
- Dünya Bankası. (2006). Kurumsal Websayfası. <http://www.worldbank.org/>, (20.01.2006).

- Eurostat (2006). İstatistiksel veri Websayfası. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database, (20.01.2006)
- Hair, J.F., Anderson, R.E. Tatham, R.L. Black W.C. (1998). *Multivariate Data Analysis*, Prentice-Hall International, London.
- Halfacree, K. (1993). Locality and Social Representation: Space, Discourse and Alternative Definitions of the Rural, *Journal of Rural Studies*, **9**, 23-37.
- Halfacree, K. (1995). Talking About Rurality: Social Representations of the Rural as Expressed by Residents of Six English Parishes, *Journal of Rural Studies*, **11**, 1-19.
- Hoggart, K. (1990). Let's Do Away With Rural, *Journal of Rural Studies*, **6**, 3, 245-257.
- Hoggart, K., Buller, H. ve Black, R. (1995). *Rural Europe: Identity and Change*, Edward Aenold, London.
- Ilbery, B. (Ed.). (1998). *The Geography of Rural Change*, Longman, Essex.
- Labrianidis, L., (2006). Human Capital as the Critical Factor for the Development of Europe's Rural Peripheral Areas in Eds. Teresa de Noronha Vaz, Eleanor J. Morgan and Peter Nijkamp, *The New European Rurality: Strategies for Small Firms*, Ashgate, England.
- Labrianidis, L. (Ed). (2004). *The Future of Europe's Rural Peripheries*. Ashgate, UK.
- Leeuwen, E.S. van ve Nijkamp P. (2006). The Embeddedness of Small Enterprises in the Rural Local Economy of Small and Medium-sized Towns. in de Noronha Vaz, T., Morgan, E. J. ve Nijkamp, P., eds. *The New European Rurality: Strategies for Small Firms*, Ashgate, 87-106, England.
- Malinen, P., (1995). Rural area typologies in Finland, in LEADER, *Bildiri*, Workshop of Typology of European rural areas, Lüksemburg.
- OECD. (1994). *Creating Rural Indicators for Shaping Territorial Policy*, OECD, Paris.
- OECD. (1996). *Territorial Indicators of Employment*, OECD, Paris.
- OECD. (2003). Territorial indicators of socio economic patterns and dynamics, Working Paper 30, Paris.
- Pierce, J., (1996). The Conversation Challenge in Sustaining Rural Environments. *Journal of Rural Studies*, **12**, 215-219.
- Politecnico di Milano, (1999). *A Typology of Rural Areas in Europe*, PdM, Milan.
- Reading, R. Openshaw, S. ve Jarvis, S. (1994). Are Multidimensional Social Classifications of Areas Useful in UK Health-Service Research? *Journal of Epidemiology and Community Health*, **48**, 2, 192-200.
- Satsangi, M., Bramley, G., ve Storey, C. (2000) Selling and Developing Land and Buildings for Rent and Low Cost Home Ownership: the Views of Landowners, Report, Scottish Landowners Federation, Edinburgh.
- Scottish Executive Development Department, (2005). Rural Planning Typologies, Report, Edinburgh.
- SPESP, (2000). Final Report. Brüksel, Stokholm.
- Vaz, T. N., Morgan J. E., ve Nijkamp P., eds., (2006). *The new European rurality: strategies for small firms*, Ashgate, England.
- Williams, N., Shucksmith, M., Edmond, H. ve Gemmell, A., (1995) Scottish Rural Life Update: A Revised Socio-Economic Profile of Rural Scotland, Report, The Scottish Office, Edinburg.
- Woods, M., (2005). *Rural Geography*. Sage, London.